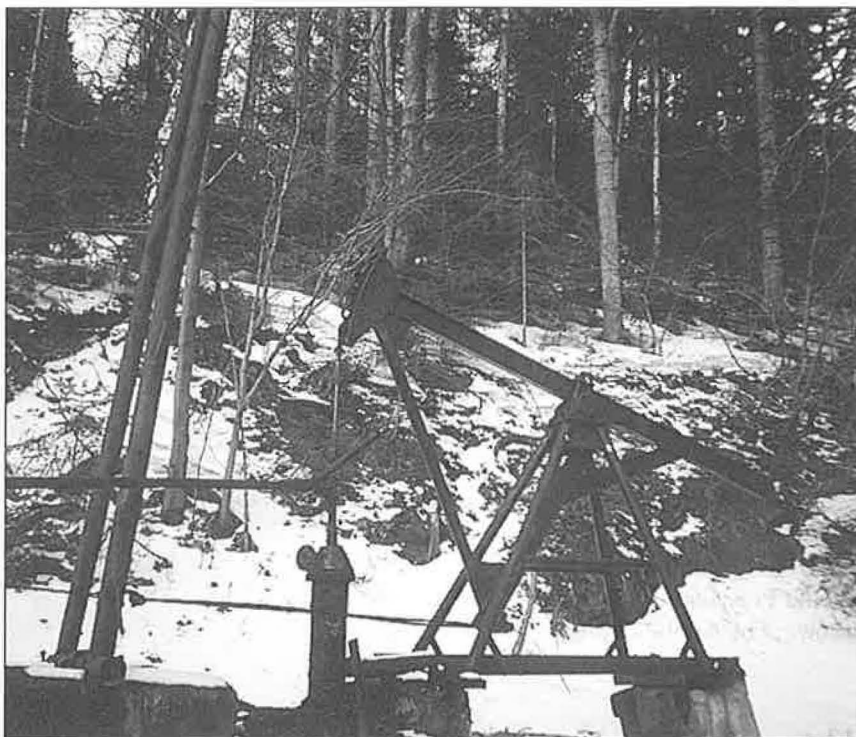

ROCZNIK

RYMANOWA ZDROJU

STOWARZYSZENIE PRZYJACIÓŁ RYMANOWA ZDROJU

1998
TOM IV

FOT-ART'94

Marek Piela

EPITAFIA Z CMENTARZA ŻYDOWSKIEGO W RYMANOWIE (CZ. II)

W ciągu ostatnich dwóch lat dzięki wykarczowaniu chaszczы zarastających cmentarz żydowski w Rymanowie, dostępne stały się liczne przedtem niewidoczne nagrobki. Okazało się, że zgodnie z tym, co podaje Andrzej Potocki (1993: 45), zachowanych macew jest ok. 200.

Jednym z nowo odsłoniętych jest nagrobek Izaaka, syna Jakuba. Wyróżnia się on bardzo starannym wykonaniem. Relief przedstawia motyw występujący na bardzo wielu rymanowskich macewach: kartusz z literami P N (skrót od hebr. *po nitman* lub *po niqbar* 'tu jest pochowany'), nad nim korona, podtrzymywana przez antytetycznie umieszczone lwy. Wokół kwatery z inskrypcją stylizowana winorośl, będąca symbolem uwieńczonej sukcesem działalności, owocnej

pracy (w sensie religijnym) czy też symbolem urodzajnego Izraela (Trzciński 1997: 92). Samo epitafium jest akrostychiczne (pierwsze litery kolejnych wierszy tworzą imię zmarłego), rymowane (co autor osiągnął przez umieszczenie w klauzuli wyrazów הקיים heqim 'wzbudził' i w kolejnych trzech wersach יקום jaqum 'powstanie'). Poniżej podaję tekst oryginalny i tłumaczenie inskrypcji.

פנ
איש תם וישר
ימיו לא מלאו גם יורש עזר לא הקים
צדקותיו אשר עשה כבן יקר לו יקום
חמלתו על דל ואיש תבכי תליץ את כדון יקום
קברו יניח שאנן ושקט עד עת נקוים יקום
ובתוכם יזכר שמו מ יצחק בן
מ יעקב ול נ דך ניסן תרלט לפק
תנצבה

Nagrobek Mojżesza Jakuba Szragi (fot. M. Piela).

Tu jest pochowany

Człowiek doskonały i prawy¹.

(J) Dni jego nie wypełniły się², ani nie wzbudził sobie dziedzica³.

(C) Sprawiedliwe uczynki, które spełniał, będą mu jak ukochany syn.

(CH) Jego litość dla ubogiego i nędzarza⁴ będzie za nim orędowną, gdy zmartwychwstanie dzięki [Bożej] sprawiedliwości⁵.

(Q) Niech grób jego pozwoli [mu] spoczywać spokojnie i bezpiecznie, do czasu, gdy powstaną pochowani w rozpadlinach⁶ i pośród nich będzie wspomnane jego imię. Pan Izaak, syn pana Jakuba błogosławionej pamięci. Odszedł 24 nisan 639 r. wg krótkiej rachuby⁷.

Niech jego dusza będzie zawiązana w węzłku życia.

1. Hiob 1, 1. Użyte w tekście określenie *isz* 'człowiek, mężczyzna' oznacza wg M. Wodzińskiego (1996: 101) dorosłego żonatego mężczyznę.

Nagrobek Izaaka syna Jakuba (fot. M. Piela).

2. Frazeologizm biblijny (np. 2 Sm 7, 12) znaczący (bez przeczenia) 'osiągnięcie sędziwego wieku'.

3. W Biblii (Sdz 18, 7) wyrażenie joresz ecer ma sens niejasny, Szir (1958: II: 539) tłumaczy 'następca tronu'.

4. isz techachim (Prz 29, 13) 'człowiek ucisku' bibliści tłumaczą jako 'człowiek uciskający, ciemieżca', jednak autor epitafium przypisywał chyba wyrażeniu znaczenie 'człowiek uciśniony, biedny'. Z kolei w literaturze rabinicznej znaczy to 'człowiek średniozamożny' (Jastrow 1996: 1668).

5. Odnośnie do wyrażenia badin jaqum 'wstanie dzięki [Bożej] sprawiedliwości' por. Sidur 1987: 796.

6. Druga część wiersza niespójna gramatycznie, gdyż rzeczownik w liczbie mnogiej nequqim 'pochowani w rozpadlinach' (por. Eliezer Ben-Jehuda 1969: 3808*) łączy się z czasownikiem w liczbie pojedynczej: jaqum 'powstanie'. Może więc przez pomyłkę autor nagrobka napisał et 'czas' zamiast im 'z' (wtedy tekst brzmiałby: aż powstanie razem z pochowanymi w rozpadlinach); por. fragment cytowanego przez M. Wodzińskiego (1998: 42) nagrobka z Krakowa: wajjaqom im nequqim.

7. Tj. 17 kwietnia 1879 r.

Na macewie Chaji Drozel, córki Dowa, widoczny jest typowy dla nagrobków kobiecych motyw: świecznik. Nagrobek ten jest godzien uwagi ze względu na rozbudowane epitafium. Jak poprzednio, jest ono akrostychiczne (Drozel) i rymowane (wersy kończą się na -ra).

פג

דמע תדמע בלא עין ברוח נשברה
 רשים ואכיונים יצעקו ויבכו מרה
 על נפש נדיבה בלא עת מארץ נגזרה
 זכרון צדקותי תנוח לה לעד שם תפאר
 ישרת גמול מעשי עלתה נפ המהור
 לעד תהי נפשה בצרור החיים צרורה
 אשה צנועה וחשוב מ חי דרעויל
 במ דוב זל נ בג אדר תרמח לפק
 תנצבה

Tu jest pochowana

(D) Rzewnie płacze wszelkie oko¹. Złamani na duchu²,

(R) Ubodzy i potrzebujący krzyczą i płaczą gorzko

(O) Nad duszą szczodrobliwą, przedwcześnie³ z ziemi ściętą⁴.

(Z) Pamięć o jej sprawiedliwości będzie trwała na wieki. Chwalebne imię⁵

(E) Będzie uczciwą zapłatą za jej czyny. Wzniosta się jej czysta dusza.

(L) Na wieki niech będzie jej dusza zawiązana w węzełku życia.

Kobieta⁶ skromna i poważana, pani Chaja Drozel,

Córka pana Dowa błogosławionej pamięci.

Odeszła 23 adar 648 r. wg krótkiej rachuby⁷.

Niech jej dusza będzie zawiązana w węzełku życia.

1. Jer 13, 17: i rzewnie płacze i wylewa łzy moje oko. W tekście biblijnym oraz w epitafium występuje konstrukcja: forma osobowa czasownika + bezokolicznik (tzw. niezależny) tego samego czasownika (dosłowne tłumaczenie, występujące np. u Wujka, brzmi: płakać płacze). Konstrukcja ta ma funkcję m. in. intensyfikującą, stąd w tłumaczeniu rzewnie płacze.

2. W Biblii (Ps 51, 19: ofiary, [których pragnie] Pan, to duch złamany[...] oznacza to chyba 'skruczę' (por. tł. Biblii Tysiąclecia), natomiast w hebrajskim pobiblijnym 'przygnębienie' (Szir 1958: II: 692).

3. Dosł. nie o czasie (np. Koh 7, 17).

4. Iz 53, 8 (Biblia Tysiąclecia: Zgładzono Go z krajiny [...]).

5. Por. Iz 63, 14; 1 Krn 29, 13.

6. Wg M. Wodzińskiego (1996: 101) hebr. isza 'kobieta' oznacza dorosłą zamężną kobietę.

7. Tj. 6 marca 1888 r.

Najstarsza znaleziona przeze mnie macewa pochodzi z roku 1827. Jest pozbawiona elementów dekoracyjnych, leży przewrócona na ziemi.

Epitafium:

פנ
אשה הצנוע
מדת יומא זל בת
מה יוסף צבי הירש
נפט יד שבט תקפו
לפק הנצבה

Tu jest pochowana

Kobieta skromna

**Pani Juta błogostawionej pamięci, córka
Pana Józefa Cwi Hirsza¹.**

Odeszła 14 szwat, roku 586 wg krótkiej rachuby².

**Niech jej dusza będzie związana w węzłku
życia.**

1. Imię hebrajskie Cwi jako rzeczownik pospolicie znaczy m. in. 'jeleń'. Imię jidyszowe Hirsch jest więc jego przekładem (por. niemieckie Hirsch 'jeleń'). Być może Cwi było „imieniem świętym“ (szem haqodesz) ojca zmarłej, nadanym w dniu obrzezania, używanym w dokumentach religijnych i w synagodze przy wzywaniu do odczytania rozdziału Tory, natomiast Hirsch było imieniem „świeckim“ (kinnuj 'przezwisko'), używanym na co dzień.

2. Tj. 22 stycznia 1826 r.

Epitafium Mojżesza Jakuba Szragi jest akrostychiczne i rymowane, układ rymów aabbccb. Sama macewa jest raczej typowa, w łuku symboliczne przedstawienie takie samo jak na nagrobku Izaaka syna Jakuba.

נפ יב תמוז תרסב לפק הנצבה
פנ
מעשיו הטובים יגיעו עליו
שומר אמונים בכל מפעליו
הלך לעולמו בשם טוב לעולם
ידי עניים החזיק בלכ שלם
עסק בצדקות בכל בחו
קינים ישאו על הלךחו
בכל מאורו העניק לכולם
הה כבוד הרבני הישיש היקר
[...] ועושה חסד שמו נודע
מ משה יעקב במ אליעזר שרגא

**Odszedł 12 tamuz 662 roku wg krótkiej rachuby¹.
Niech jego dusza będzie związana w węzłku ży-
cia.**

Tu jest pochowany²

(M) Jego dobre uczynki będą go bronity³.

**(Sz) Dochowywał wierności⁴ we wszystkich swych
czynach.**

**(H) Odszedł do swego świata w dobrej stawie na
wieki.**

(J) Z całego serca⁵ podawał rękę ubogim⁶,

**(A) Trudnił się dobroczynnością ze wszystkich
sił,**

**(Q) Lament niech podniosą z powodu zabrania
go,**

(B) Obdarowywał ich wszystkich, ile mógł.

Nagrobek Juty, córki Cwi Hirsza (fot. M. Piela).

Oto ten, dostojny, nauczyciel, sędziwy, znakomity,
[...] i czynił miłosierdzie. Jego imię jest znane.
Pan Mojżesz Jakub, syn pana Eliezera Szragi'.

1. Tj. 17 lipca 1902 r.
2. Odnosi się do akrostychu.
3. Miejsce trudne do odczytania. Wydaje się, że jest *יגיעו* ('dosięgną, spotkają'; hifil od *גען*). Ja przyjąłem lekcję *יגינו* (hifil od *גן*) 'będą chronić', gdyż takie właśnie wyrażenie występuje na innym nagrobku

rymanowskim (Rejce córki Dawida Segala, zmarłej 11 tewet 5639 r.).

4. Por. Iz 26, 2.
5. Por. 1 Krl 8, 61; 2 Krl 20, 3; Iz 38, 3.
6. Por. Ez 16, 49
7. To popularne żydowskie nazwisko jest aramejskim wyrazem znaczącym 'światło'.

Nagrobek Chaji Drozel, córki Dowa (fot. M. Piela)

Bibliografia

- E. Ben Jehuda, *Ocar halaszon haiwrit*. 1969.
Biblia Hebraica Stuttgartensia. Wyd. V. Wyd. K. Elliger, W. Rudolph. Stuttgart 1997.
Biblia Tysiąclecia. Red. ks. K. Dynarski. Poznań 1990.
M. Jastrow, *A Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi and the Midrashic literature*. Nowy Jork 1996.
A. Potocki, *Podkarpackie judaica*. Brzozów 1993.
Sidur qol Jaaqow. Wyd. r. N. Scherman. Nowy Jork 1987.
Szir M. i D., *Słownik hebrajsko-polski*. Tel-Awiv 1958.
A. Trzeciński, *Symbole i obrazy. Treści symboliczne przedstawień na nagrobkach żydowskich w Polsce*. Lublin 1997.
M. Wodziński, *Hebrajskie inskrypcje na Śląsku XIII-XVIII wieku*. Wrocław 1996.
M. Wodziński, *Groby cadyków w Polsce. O chasydzkiej literaturze nagrobnej i jej kontekstach*. Wrocław 1998.